

Радомський І.С.

Аналіз просторового розповсюдження кам'яних артефактів на поселенні трипільської культури Ожеве-острів

ВСТУП

Просторовий аналіз розповсюдження артефактів на площах трипільських поселень широко застосовується під час археологічних досліджень. Проте піддаються такому методу не всі категорії археологічних об'єктів чи артефактів.

Одним з перших, хто звернув увагу на необхідність використання просторового аналізу під час досліджень трипільських жител був С.М. Бібіков. У статті “О ретроспективном восстанвлении археологических остатков на местах залеганий” автор спробував розмістити виявлений посуд на плані житла, за для визначення особливостей інтер'єрів споруди. Так, дослідник відібрав для аналізу керамічні артефакти 4-го житла поселення Жури. Описуючи методику, С.М. Бібіков зазначив, що кожен керамічний фрагмент фіксується безпосередньо під час польових досліджень, із зазначенням квадрату де він був виявлений та глибини залягання. Керамічні фрагменти, що збирались, принаймні у “археологічно цілі” посудини, наносяться на план житла, в залежності від місця знаходження конкретного артефакту (Бібіков, 1960). Як бачимо, хоча метод було названо “ретроспективним”, проте малось на увазі визначення характеру розповсюдження знахідок у житлах. Цікаво, що К.В. Зіньковський, даючи оцінку методологічним засадам розкопок трипільських жител 30-х – 60-х рр. минулого століття зазначив, що на той момент, це було чи не єдиним нововведенням у методах дослідження трипільських жител та інтерпретації їхніх залишків (Зіньковський, 2013, с. 32).

Така методика використовується і по сьогодні. Фактично у кожному звіті, що стосується стаціонарних досліджень трипільських жител, дослідники вдаються до інтерпретацій, які були б неможливі без просторового аналізу. Так, наприклад, за розповсюдженням керамічних матеріалів у спорудах томашівської локальної групи західнотрипільської культури, В.О. Шумова визначила, що деякі категорії посуду були стаціо-

нарними і їх, в певній мірі, можна відносити до елементів інтер'єрів (Шумова, 1985).

Незважаючи на часте використання цього методу, просторовий аналіз кам'яних матеріалів на площадках (залишки спалених глинобитних споруд трипільського часу) є рідкісним явищем. Чи не єдиним виключенням є дослідження поселення Друци I (басейн Пруту), про яке ми згадаємо нижче.

Кінець Трипілля V/I – Кукутені A₃-A₄ (час існування поселень Ожеве-острів та Друци I) і наступний період – Трипілля V/I-II – Кукутені АВ позначились кризою, що відобразилась спочатку у зростанні кількості фортифікованих поселень, а згодом і у швидкому просуванні носіїв культури на північ та північний-схід (Дергачев, 2007, с. 36-42). В основі міграції, за розробками О.В. Дяченка та Т.К. Харпера, були кліматичні зміни, що наклались на і без того складну ситуацію в середині трипільської культури (Дяченко, 2010; Харпер, 2015). Такі зміни відобразились, вочевидь, не тільки в масштабному значенні. Так, наприклад, разом із зростанням кількості фортифікованих поселень, збільшується кількість зброї (Дергачев, 2007, с. 49-56). А разом зі зміною кліматичних умов і міграцією, на короткий час могли змінитись і особливості використання простору поселень.

Тож, метою роботи є встановити, базуючись на результатах просторового аналізу, чи існують закономірності у розповсюдженні кам'яних артефактів на площі поселення Ожеве-острів. Дати оцінку їхнього розташування стосовно об'єктів, зокрема визначити особливості використання внутрішнього простору споруд в контексті кам'яної індустрії. Порівняти отримані дані з результатами досліджень поселення Друци I.

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДИКА ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОСЕЛЕННЯ ОЖЕВЕ-ОСТРІВ. РЕКОНСТРУКЦІЯ ПЛАНУВАННЯ ПОСЕЛЕННЯ

Поселення Ожеве-острів було виявлене Дністровською комплексною експедицією у 2009 році (Черновол та ін., 2010). За відносною

хронологією, пам'ятка датується кінцем періоду Трипільля В/І – Кукутені А₄.

Поселення знаходилося на острові р. Дністер. На момент розкопок збереглась лише частина поселення площею близько 2000 м². Більша частина пам'ятки затоплена водами Дністра. В результаті досліджень надводної частини пам'ятника відкрито залишки шести глинобитних споруд (№№ 1, 3, 4, 5, 6, 7), окремі частини затоплених вже площадок (№ 2), господарські ями тощо.

Розкоп було розбито на два сектори – Північний та Південний, із сіткою квадратів 2х2 м. Розчистка культурного шару проводилась за допомогою ножів, кельм, щіток. Матеріали вибирались поквдратно із зазначенням самого квадрату та об'єкту (якщо такий був), якщо була необхідність вказувалась глибина. Залишки глинобитних споруд, та непорушені під час зачистки артефакти наносились на план із зазначенням глибини залягання.

В результаті розкопок, Д.К. Черновол зробив спробу реконструювати планування давнього поселення (див.: Черновол, 2015). Так, споруди №№ 1, 3, 6 були зорієнтовані в різних напрямках, площадки №№ 4, 5, 7 розміщувались перпендикулярно до вище згаданих будівель і входом орієнтовані на схід (на малюнках входи показано стрілками). У випадку поселення Ожеве-острів, частіше за все, вхід маркували залишки печі, що розташовувались праворуч від входу (Черновол, 2015, с. 278).

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ АРТЕФАКТІВ НА ПОСЕЛЕННІ ТА ПОДІЛ МАТЕРІАЛІВ НА ГРУПИ

Для аналізу були відібрані артефакти виключно з культурного шару, а це 10463 од. Загальна ж кількість артефактів значно вища. До розрахунків не брались підйомні матеріали із затопленої частини поселення.

Розглянемо перший, загальний графік (рис. 1). Звернімо увагу на житла. Майже у всіх спорудах неподалік від входу (на відстані близько 1-2 м) є великі скупчення матеріалів. Нагромадження артефактів, на площадках № 1, 7, 4 локалізуються праворуч від входу (кв. 3-14; С-9; Ц-20). У третій та шостій спорудах концентрації матеріалів зміщуються до лівої стінки житла (кв. Р/С/Т-18; Щ-33). При чому у третьому житлі п'ять великих нагромадження – перше і друге ліворуч від входу (кв. Р-18 та Т-18), три інших – в середині будівлі (кв. Н-15; П/Р-15 – Р-16; Т-14). Лише на п'ятій площадці матеріали розтягнуті вздовж лівої довгої стінки із найвищою концентрацією в торці будівлі (кв. Ф/Х-25 – У/Ф/Х/Ц-26). Навколо рівчачків помітні невеликі "піки" (Північний сектор: кв. К-18/19 – К/Л/М-21; Х-14 –

Х-17; Ш/Щ-36; Південний сектор: кв. Г/В-1 – Г-2 – Е-3 – Г/Д/Е-4).

Виокремлюються чотири скупчення, що не вкладаються у межі об'єктів: у північному секторі – одне (кв. Е-12), у південному – два (кв. Б-2; И-11). Також, чітко локалізуються межі ям, що знаходяться між площадками (кв. С/Т-23/24; Х/Ц/Ч-27/28).

Отже, прослідковується закономірність у розповсюдженні всіх категорій кам'яних артефактів у житлах – поруч із входом (або ліворуч, або праворуч) були місця де проходило виробництво знарядь та їх утилізація. В той же час виникає питання, чи існує різниця у розповсюдженні артефактів в залежності від категорій інвентарю, адже в одній частині споруди, могли виготовити знаряддя, а в іншій частині його утилізувати, або, можливо, якісь операції проводились за межами жител тощо. Тобто одного, загально аналізу для всіх категорій кам'яного інвентарю недостатньо – результат неповний і потребує доповнення. Відтак, артефакти були поділені на декілька груп. У першу ввійшли всі відходи – відщепи та пластини без вторинної обробки, технологічні сколи, сколи підправки нуклеусів, пренуклеуси, нуклеуси, жовна, що з якихось причин не були використані, а також ретушери, відбійники та відтискники як знаряддя для отримання заготовок. Всього – 8397 одиниць. Друга група складається з виробів із вторинною обробкою (2066 одиниць) – ретушовані відщепи, пластини, вістря, вкладені серпів, скребки, скобелі, різці, проколки/свердла, рублячі та шліфовані вироби тощо. Третя група – вістря та заготовки до них – група виокремлена із знарядь, з огляду на приналежність їх до дистанційної зброї, а відповідно і специфіку їхнього використання (84 одиниці). Четверта група складається із зернотерок/абразивів та розтиральників (497 одиниць), як знаряддя для спеціальних операцій пов'язаних із землеробством (попередні результати вивчення кременеобробки поселення див.: Радомський, 2015; Черновол, Радомський, 2015).

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ГРУП АРТЕФАКТІВ НА ПОСЕЛЕННІ

Почнемо з відходів виробництва (рис. 2). В цілому ситуація не змінюється в порівнянні з попереднім графіком. Більше того, складається таке враження, що відходи більш чітко окреслюють межі скупчень, які ми бачили на загальному графіку. В тих самих місцях прослідковуються накопичення відходів виробництва. У спорудах № 1, 4, локалізація праворуч від входу; у сьомому житлі – найбільша концентрація праворуч від входу (кв. С-9) та невелике нагромадження ліворуч (кв. С10); у будівлі № 3 п'ять скупчень – два поруч із входом навколо ями (кв. Р-18; Т-18 –

через близькість одне до одного, концентрації майже злились), три у середині; у споруді № 6 скупчення ліворуч від входу; житло №5 – так само має розтягнуту концентрацію відходів, але з двома, однаковими піками вздовж лівої стіни – біля входу (кв. Ц-26) та біля торцевої стіни де була виявлена яма (кв. У/Ф-26).

Між п'ятою і шостою спорудами зберігаються концентрації. Так само локалізації не змінюються і по відношенню до рівчачків. Натомість виокремлюються скупчення поруч із входом до першого (кв. И-12/13 – Е-12), третього (кв. Т-20) та шостого (кв. Щ-35) жител.

Виникає питання – то скупчення, які ми бачили на першому (загальному) графіку, є виключно відходами? Відповідь шукаємо у наступному графіку.

Знаряддя (рис. 3). Одразу привертає увагу повторюваність у розповсюдженні знарядь праці по відношенню до відходів – скупчення незмінно зберігають свою локалізацію на тих самих квадратах, що і відходи – як в середині об'єктів, так і поза їхніми межами. Щоправда, змінюється ситуація із п'ятою площадкою – ліворуч від входу (на відстані близько 2 м – кв. Ц-26) помічаємо більшу концентрацію матеріалів ніж у торці. Так, прослідковується подібність у використанні внутрішнього простору в третій, п'ятій та шостій спорудах в усіх випадках концентрації знарядь ліворуч від входу. Додамо, що у першому житлі, в середині споруди (кв. Ж/3-16) локалізується нечисленна за кількістю група знарядь (в порівнянні із кількістю виробів біля входу), а у третьому проявляються ще одна концентрація біля північної, торцевої стінки (кв. П-12).

Звернімо увагу читача і на той факт, що яма, яка розташована поруч із п'ятим житлом (квадрати С/Т-24/25) має до 15 виробів із вторинною обробкою. Тобто, різко зменшується кількість артефактів у ямі в залежності від обраної групи (нагадаємо, що об'єкт був насичений відходами). Більшість зі знарядь потрапили сюди через їхню непридатність для подальшого використання, тобто вони були повністю утилізовані (за винятком декількох цілих ретушованих пластин). Це засвідчує не випадковість розташування артефактів на поселенні. А отже, перед нами реальна картина використання внутрішнього простору жител та території поселення як такого.

Наступна група – *вістря стріл, їхні уламки та заготовки (рис. 4).* Одразу зауважемо, що з огляду на кількість заготовок та браку на поселенні (39 екз.), виробництво вістер проводилось безпосередньо на поселенні. Навряд хоч якась кількість цілих вістер або їхніх уламків (46 екз.) потрапили на поселення, зокрема в середину будинків, в наслідок конфлікту.

Отже, що ми бачимо на плані поселення? Перша, третя, четверта та сьома площадки залишаються незмінними (цифрами позначено кількість готових вістер). Ба більше – в сьомій площадці вістря чітко локалізуються вздовж правої стіни житла, а у першому локалізація вістер повторюється із локалізацією знарядь – більша кількість поруч із входом, менша – в середині споруди. При огляді третьої площадки, перед нами відкривається картина виготовлення зброї навколо ям (позначено пунктиром). До того ж, складається таке враження, що готові вістря вкладались під стіни житла – фактично в жодному випадку, готові вироби не вкладаються у межі скупчень, що були виділені при огляді відходів.

Стосовно п'ятого та шостого жител ситуація змінюється. Вістря концентруються в торці жител (кв. Ф/Х-25; Ч-28).

Навколо рівчачків, у Північному секторі, вістря не локалізуються. Натомість у Південному секторі, поруч із рівчачком, виявлено декілька вістер. Напевно, західніше знаходився об'єкт, який був затоплений водами Дністра і до якого, власне, відносяться ці вироби.

На останок звернімося до *зернотерок/абразивів та розтиральників (рис. 5).* За великим рахунком, концентрації цієї категорії зберігають свою локалізацію і мало чим відрізняються від попереднього графіку із вістрями. У п'ятому та шостому житлах вироби в більшій кількості локалізуються в центрі та торці житла (кв. Ф/Х-25/26; Ц/Ч/Ш-29 – Ш-30). В житлах №1, 3, 4 та 7 ця категорія матеріалів розповсюджена або праворуч від входу, або по всій площі житла, з піками біля входу.

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ СПОРУД ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ

На основі отриманих результатів з першого, третього четвертого, п'ятого, шостого та сьомого жител, можемо стверджувати про існування у спорудах "рухомих елементів інтер'єрів". Це були місця де проходило виробництво та утилізація знарядь (або "робочі місця"). Такі місця розташовувались на відстані близько двох метрів від входу до житла – або праворуч (житла № 1, 4, 7), або ліворуч (житла № 3, 5, 6). На користь цього свідчать графіки розповсюдження відходів та виробів із вторинною обробкою, де ці групи співпадають у просторі. Виключенням є споруди № 5, де скупчення відходів хоча і тяжіє до вхідної частини, але розтягнуто вздовж лівої довгої стіни, чого ми не бачимо на графіку зі знаряддями, де вони чітко локалізуються поруч із входом.

Якщо ми звернемо увагу на графіки розповсюдження зброї та зернотерок, то побачимо, що локалізації цих категорій інвентарю, в де-

кількох житлах, змінюється. Так, у житлах № 1, 7 артефакти зберігають свою локалізацію поруч із входом. У житлах № 5, 6 концентрації зміщується до торцевої стінки жител (у цьому контексті площа № 4 може належати як до першої, так і до другої груп жител).

Відтак, ми можемо стверджувати про існування двох різних способів використання внутрішнього простору жител в контексті кам'яної індустрії та використання знарядь праці. В першому варіанті (споруди № 1, 4, 7), "рухомі елементи інтер'єрів" включають у себе всі категорії артефактів (відходи, знаряддя, зброя, зернотерки) і локалізуються праворуч від входу до житла. Виключенням все ж є житло №1, де можна виділити два "робочих місця" – поруч із входом та в центрі споруди. Розміщення робочих місць в центрі пояснюється зручністю їхнього використання, адже можна було підійти з будь-якої зручної сторони (Черновол, 2013, с. 81). У другому варіанті (споруди № 5, 6), різні категорії інвентарю розташовуються в різних частинах споруди – "робочі місця" з виробництва та утилізації знарядь концентруються ліворуч від входу, зернотерки встановлювались ближче до торцевої стіни, де і зберігалась зброя.

Окреме місце, у контексті "робочих місць, займає третя площа. За планіграфічним аналізом ми бачимо, що в середині споруди є декілька скупчень кам'яних артефактів. Доволі велика яма, яка знаходилась в середині споруди, була заповнена не тільки відходами, але і знаряддями (пригадаймо яму поруч із п'ятим житлом, де вироби із вторинною обробкою є виключенням). В житлах, що розглядались вище знаходилось по одному, максимум по два (площа №1) робочих місця. Тут їх як мінімум п'ять (графік № 1). Якщо ж звернутись до графіка розповсюдження знарядь, то виділяється ще одне робоче місце. Цікаво, що в більшості випадків готова зброя локалізується не в середині цих концентрацій, а поруч. Вище наведені факти свідчать про роботу декількох майстрів у споруді. Більше того, з цієї споруди походить 4658 од. кам'яних виробів, а це 44,5 % (!) артефактів з культурного шару всього поселення. У житлі виявлені абсолютно всі категорії, всі типи виробів. З огляду на розміри самої площадки, локалізації декількох робочих місць та шалену кількість матеріалів всередині, можемо зробити припущення, що ця споруда була, в тому числі і майстернею по обробці каменю. Проте більшість із виготовлених знарядь тут же і утилізувалась. Це говорить нам і про виробничий характер споруди (майстерня), і про її господарське призначення. Робота із іншими категоріями інвентарю зі споруди (кістка, ріг, кераміка) дасть більше інформації з приводу особливостей використання будівлі та її значення в системі інших жител.

Звернімося до рівчачків. Їхнє функціональне призначення поки достовірно не встановлено, але висувається думка, про їхнє використання у виробництві шкіри (Черновол, 2015, с. 278). За просторовим аналізом ці об'єкти не виділяються із жодної групи артефактів та об'єктів в цілому, тому, на жаль, коментувати їхнє призначення, на даному етапі досліджень, не доводиться.

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ АРТЕФАКТІВ СИНХРОННОЇ ПАМ'ЯТКИ – ДОСВІД РОБОТИ 1980-х рр.

За відносною хронологією поселення Друци I датується етапом Трипілья В/І – Кукутені А₃. Стаціонарні дослідження проводились під керівництвом Н.В. Риндіної у 1983-84 рр.. Було досліджено 5 наземних споруд. Житла орієнтовані із заходу (вхід) на схід. Одним із методів фіксації стало використання планіграфічного аналізу для кам'яних артефактів. Результати були опубліковані (щоправда лише у двовимірній проекції) у 1990 році, у співавторстві з А.В. Енговатовою (рис. 6) (Рындина, Энговатова, 1990).

Для аналізу були відібрані всі вироби зі вторинною обробкою, а також нуклеуси та відбійники (інші відходи виробництва не були включені до роботи). За допомогою нівелювання, авторам вдалось встановити, до якого з поверхів жител належали артефакти. Крім того, з особливою ретельністю фіксувався характер залягання вістер дистанційної зброї – їхнє місцерозташування та напрямок залягання. Оскільки всі вістря були обернуті в одному напрямку, автори дослідження припустили можливість військового нападу на поселення. В той же час було зафіксовано місце де проходило виробництво вістер (на жаль на опублікований план потрапили не всі досліджені споруди, не потрапило і місце де виготовлялись вістря).

Кам'яні артефакти, принаймні на двох площах, концентруються біля входу. Лише в одному випадку матеріали локалізуються фактично по всій площі житла (підквадратна у плані споруда).

Таким чином, спостерігається подібність у використанні внутрішнього простору споруд на обох поселеннях. Так, в обох випадках кам'яні вироби концентруються поруч із входом, але чітко виділити особливості кожної зі споруд у Друцах не маємо змоги через неповний аналіз.

І наостанок, дослідники зафіксували групу забудову (5 груп) на поселенні. В кожній із груп, житла розміщувались компактно один до одного – на відстані всього 1,5 м.

ВИСНОВКИ

На основі характеру розповсюдження кам'яних артефактів на поселенні ми виділили

“рухомі елементи інтер’єрів” у житлах, що були пов’язані із кременеобробкою та зберіганням знарядь праці (“робочі місця”). У такому контексті виділяються декілька способів використання внутрішнього простору споруд:

1. Житла, в яких “робочі місця” локалізуються в одному місці (рідше у двох) – праворуч від входу. У таких місцях концентруються і відходи виробництва, і знаряддя праці, і вістря дистанційної зброї (як заготовки так і готові вироби), і зернотерки (споруди №1, 4, 7).

2. Житла, де “робочі місця” мають дві локалізації. При чому їх розташування співвідноситься із конкретними категоріями інвентарю. Так, відходи виробництва та знаряддя праці розташовуються ліворуч від входу, а вістря дистанційної зброї та зернотерки – в торці жител (споруди № 5, 6).

Споруда № 3, не була включена до жодного із варіантів, оскільки тільки в цій споруді виділяється шість “робочих місць”. Робота з некам’яними матеріалами уточнить дані про використання споруди. Зараз же ми можемо стверджувати про велику майстерню, де працювало багато майстрів, які виготовляли знаряддя і тут же їх утилізували.

Локалізація кам’яних виробів у житлах поселення Друци I частково збігається із концентра-

ціями на Ожеве-острів. Подібність прослідковується у накопиченні матеріалів поруч із входом до жител.

Цікаво, що Д.К. Черновол на основі розміщення інтер’єрів виділяє два варіанти споруд на Ожеве-острів (Черновол, 2015, с. 278). Виділені вище способи використання простору жител в контексті кам’яної індустрії не тільки не суперечать висновкам автора розкопок, а навпаки підтверджують їх (розбіжність є лише стосовно споруди №4). Подальші дослідження матеріалів з поселення дадуть більше інформації з приводу використання простору поселення, функцій жител тощо. Подібного аналізу потребують і інші синхронні поселення. Така робота дасть можливість провести повноцінне порівняння синхронних пам’яток з метою з’ясування особливостей використання простору поселень різних фаз періоду Кукутені А – Трипілля В/І, визначити спільні та відмінні риси між пам’ятками.

ПОДЯКИ

Автор висловлює подяку О. В. Дяченкові та Д. К. Черноволу за консультації та конструктивну критику під час підготовки статті до друку.

ЛІТЕРАТУРА

- Бибиков С.Н.** О ретроспективном восстановлении археологических остатков на местах залеганий // КСИА УРСР. – 1960. – вып. 9. – С. 43-46.
- Дергачев В.А.** О скипетрах, о лошадях, о войне. Этюды в защиту миграционной концепции М. Гимбутас. – 2007. – 488 с.
- Дяченко А.В.** Эвстатические колебания уровня Черного моря и динамика развития населения Кукутень-Трипольской общности // *Stratum Plus*. – 2010. – № 2. – С. 37-48.
- Зиньковский К.В.** Жилища племен трипольской культуры // *Stratum plus*. – 2013. – №2. – С. 27-100.
- Радомський І.С.** Кам’яний інвентар з поселення Ожеве-острів за матеріалами досліджень 2013 р. // Кам’яна доба України: Збірка наукових статей. – 2015. – Вип. 16. – С. 225-237.
- Рындина Н.В., Энговатова А.В.** Опыт планиграфического анализа кремневых орудий трипольского поселения Друци-I // Тезисы докладов 1-го полевого семинара: Раннеземледельческие поселения-гиганты трипольской культуры на Украине. – 1990. – С. 108-114.
- Харпер Т.К.** Вплив змін клімату на популяційну динаміку Кукутень-Трипольського культурного комплексу і формування західнотрипільських поселень-гігантів // Вісник рятівної археології (*Acta archaeologiae conservativae*). – 2015. – Вип. 1. – С. 44-66.
- Черновол Д.К.** Постройки петренской локальной группы // *Revista Archeologică*. – 2013. – Вип. IX. – № 1. – С. 72 – 87
- Черновол Д.К.** Розкопки поселення Трипільської культури Ожеве-острів // Археологічні дослідження в Україні 2014 р. – 2015. – С. 277-279.
- Черновол Д.К., Пічкур Є.В., Дяченко О.В., Корвін-Піотровський А.О., Кириленко О.С.** Рятівні роботи поблизу с. Бернашівка // Археологічні дослідження в Україні 2009 р. – 2010. – С. 463-465.
- Черновол Д.К. Радомський І.С.** Крем’яні вістря з трипільського поселення Ожеве-острів // Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди. Збірка наукових праць пам’яті Володимира Круца. – 2015. – С. 367-384.
- Шумова В.О.** Про одну з категорій кераміки пізньотрипільських пам’яток межиріччя Південного Бугу та Дніпра // Тези доповідей III Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – 1985. – С. 45-46.

Аналіз просторового розповсюдження кам'яних артефактів на поселенні Трипільської культури Ожеве-острів

Дослідження трипільської культури триває вже понад 100 років. За цей час відкрито багато трипільських поселень. Проте поселення-гіганти (Трипілля В/ІІ – С/І) виявились найбільш дослідженими за площею та кількістю об'єктів. За результатами всебічних досліджень останніх, зокрема, визначається планування цих поселень, орієнтація споруд, інтер'єри будівель тощо. За планіграфією керамічних матеріалів у спорудах томашівської локальної групи західнотрипільської культури, В.О. Шумова визначила, що деякі категорії посуду були стаціонарними і їх, в певній мірі, можна відносити до елементів інтер'єрів. Дослідники неодноразово звертаються до планіграфічного методу стосовно керамічних комплексів трипільської культури. Проте планіграфія кам'яних матеріалів на "площадках" є рідкісним явищем (винятком є робота Є.В. Пічкура та П.С. Шидловського за матеріалами Пекарів ІІ). Це обумовлено в першу чергу тим, що на поселеннях-гігантах крем'яні матеріали є скоріше виключенням, а ніж типовою категорією інвентарю. Проте ця теза не стосується ранніх періодів існування культури.

Досвід планіграфії кам'яних матеріалів був отриманий під час досліджень поселення Друци, що за відносною хронологією датується періодом В/І. Під час польових досліджень детально фіксувався весь кам'яний інвентар з вказанням глибин, що дало можливість встановити на якому з поверхів розміщувались виробниці. Так, А.В. Енговатова визначила в якій частині споруди проходили виробничі та господарчі операції. Також, за напрямком залягання та розташування вістер металевих зброї, автори досліджень припустили, що поселення зазнало нападу.

Поселення Ожеве-острів датується кінцем періоду В/І. В цей час різко збільшується кількість фортифікованих поселень та зброї на пам'ятках. Автор ставить на меті визначити як кам'яні виробниці співвідносяться у просторі. А також, чи є однаковим використання внутрішнього простору споруд на поселенні. Отримані результати порівнюються з вище згаданим поселенням Друци.

Radomsky I.S.

Spatial organization of the stone implements from Trypillian settlement Ozheve-ostriv

Investigation of Trypillia culture lasts for over 100 years. Many Trypillia settlements have been opening during this time. But settlements-giants (Trypillia B/II – C/I) are the most studied by area and the number of objects. For results of detailed investigations it is determined the planning of settlements, orientation structures, interiors of buildings etc. For spatial organization of ceramic materials in buildings Tomaszewka local group, V.O. Shumova determined that some categories of dishes were stationary and they in certain degree could be attributed to the elements of interiors. Researchers often refer to spatial organization method. But spatial organization of stone materials concerning the "platforms" is rare (exception: E.V. Pichkur and P.S. Shydlovskyi by materials Pekari II). This is primarily due to the fact that flint materials on the settlements-giants are rather the exception than the typical categories of implements. However, this thesis does not apply to the early period of the existence of the culture.

Spatial organization experience of stone materials was obtained during the research of the settlement Druce (Trypillia B/I). During the excavations all stone tools were fixed in details with leveling. In this way A.V. Engovatova has determined in which part of the building there were production and household operations. Also according to the direction and location of arrowheads, the authors of investigations have shown that the settlement was attacked.

The Ozheve-Ostriv settlement dates back to the late phase B/I. At this time increased a number of the fortified settlements and weapons on a lot of sites. The author aims to determine how the stone products were correlated in space. And also whether identical the use of internal space buildings on the settlement. The results are compared with the above noted settlement Druce.

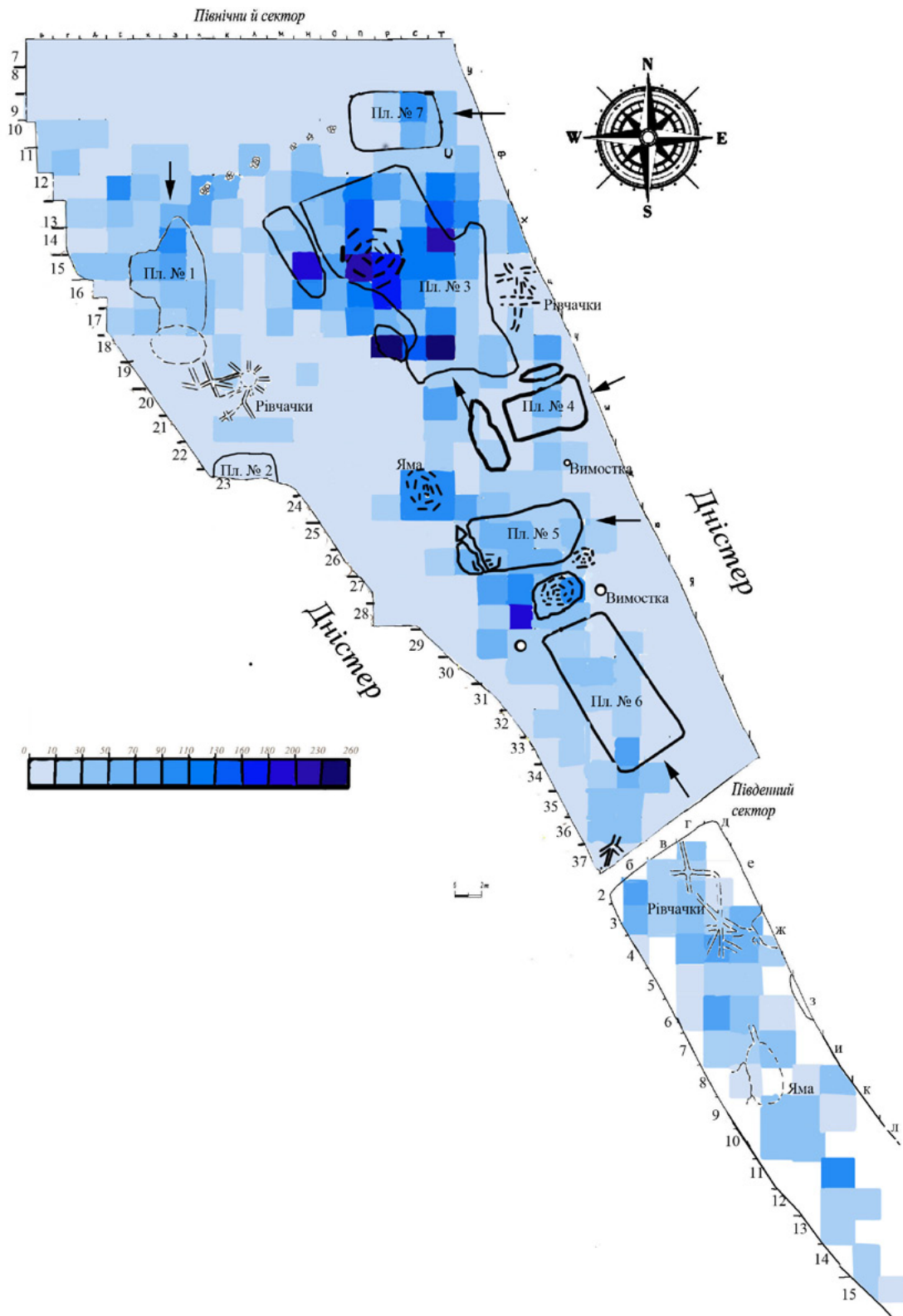

Рис. 1. Ожеве-острів. Загальний план розкопу. Розповсюдження артефактів по всій площі поселення. Загальна кількість виробів – 10463 од.

Fig. 1. Ozheve-ostrov. General plan of excavation. The spread of artefacts all over the settlement. General amount of items – 10463.

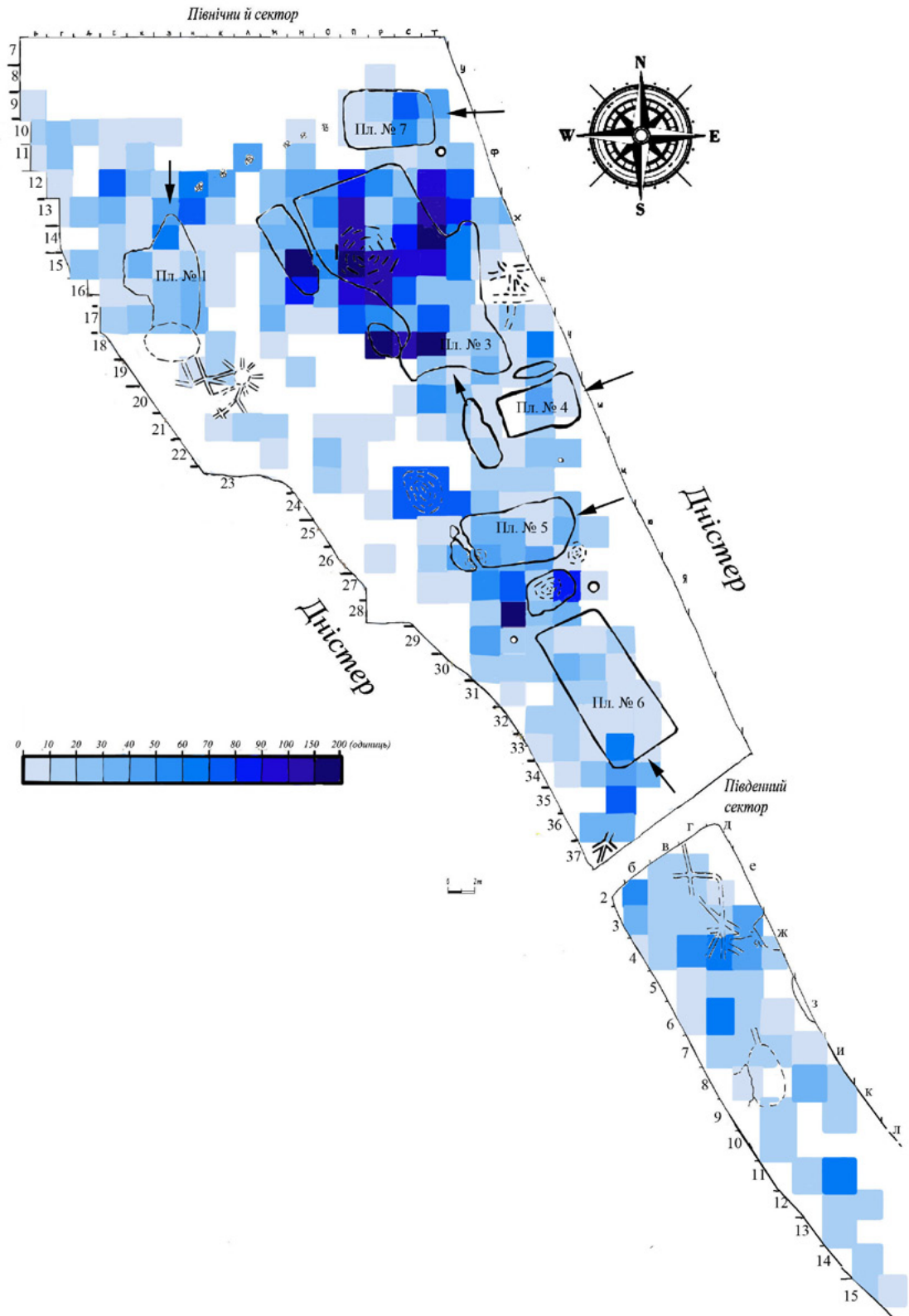

Рис. 2. Ожеве-острів. Розповсюдження відходів виробництва на поселенні (8397 од.).
Fig. 2. Ozheve-ostriv. The Spread of waste material on the settlement (8397 it.).

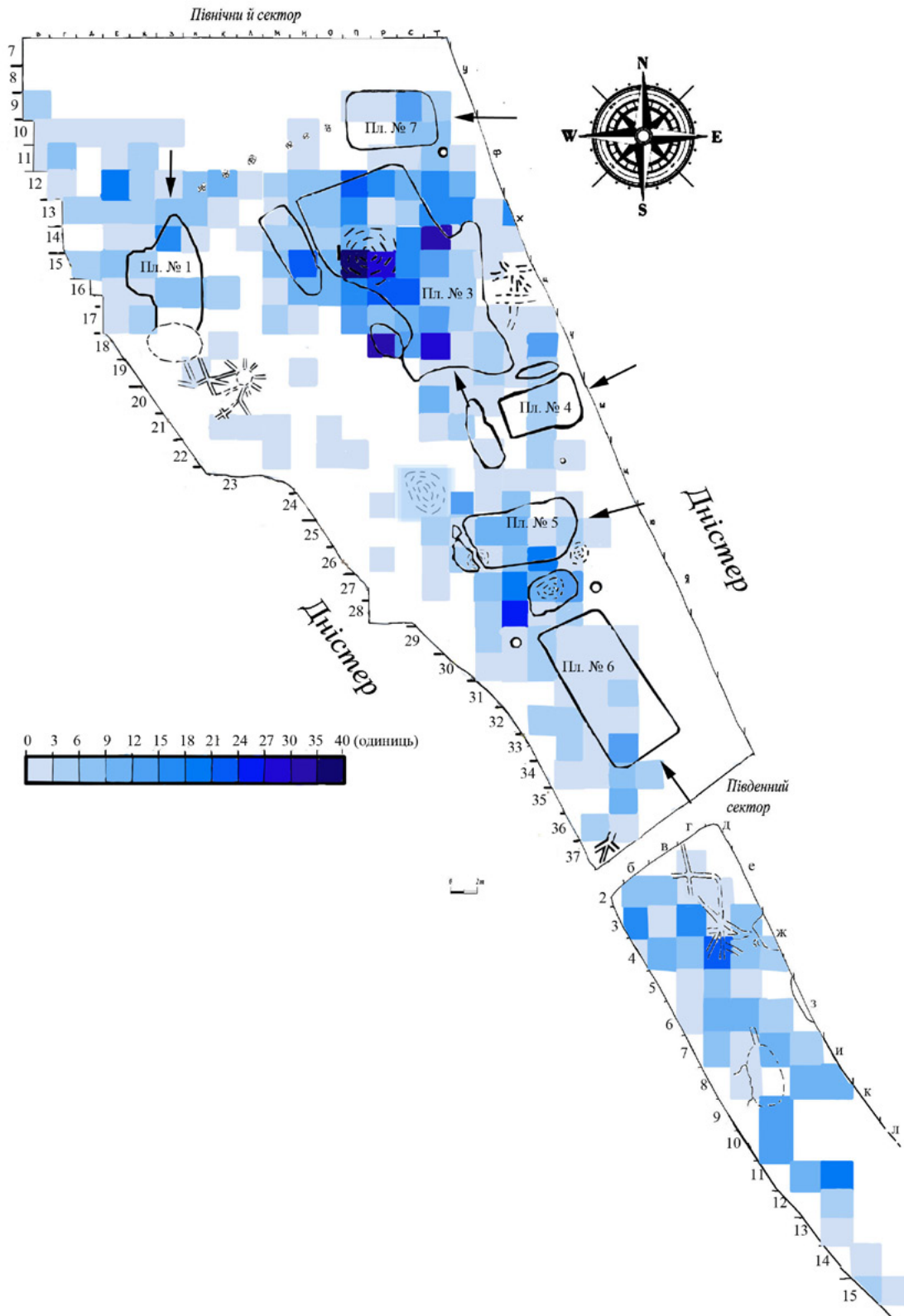

Рис. 3. Ожеве-острів. Розповсюдження виробів із вторинною обробкою на поселенні (2066 од.).
 Fig. 3. Ozheve-ostriv. The Spread of pieces with secondary treatment on the settlement (2066 it.).

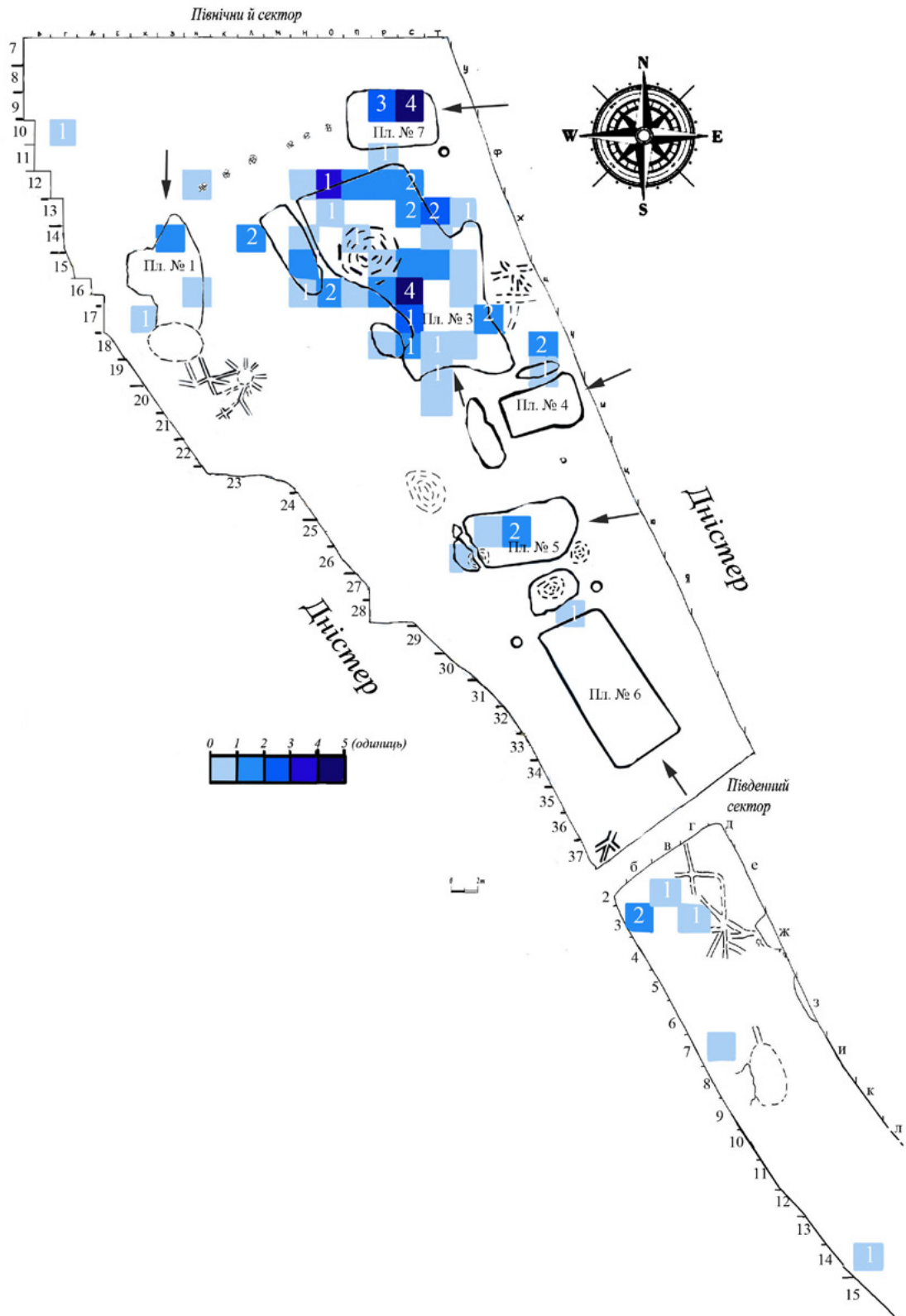

Рис. 4. Ожеве-острів. Розповсюдження вістер металльної зброї, їхніх уламків та заготовок на поселенні (84 од.).

Fig. 4. Ozheve-ostriv. The Spread of throwing weapon points, its debitage and blank on the settlement (84 it.).

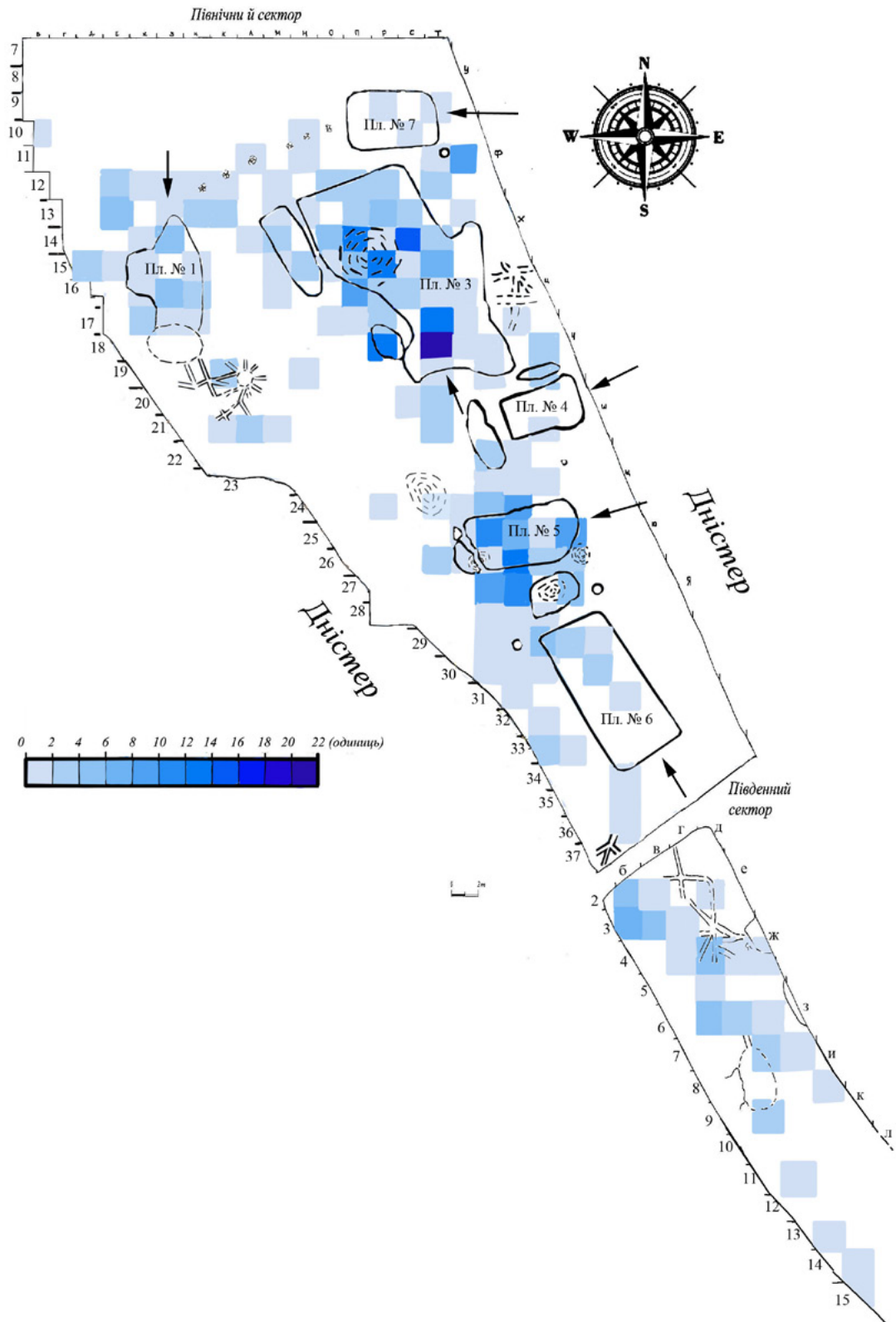

Рис. 5. Ожеве-острів. Розповсюдження зернотерок та абразивів на поселенні (497 од.).

Fig. 5. Ozheve-ostrov. The Spread of grinding stones and abrasive on the settlement (497 it.).

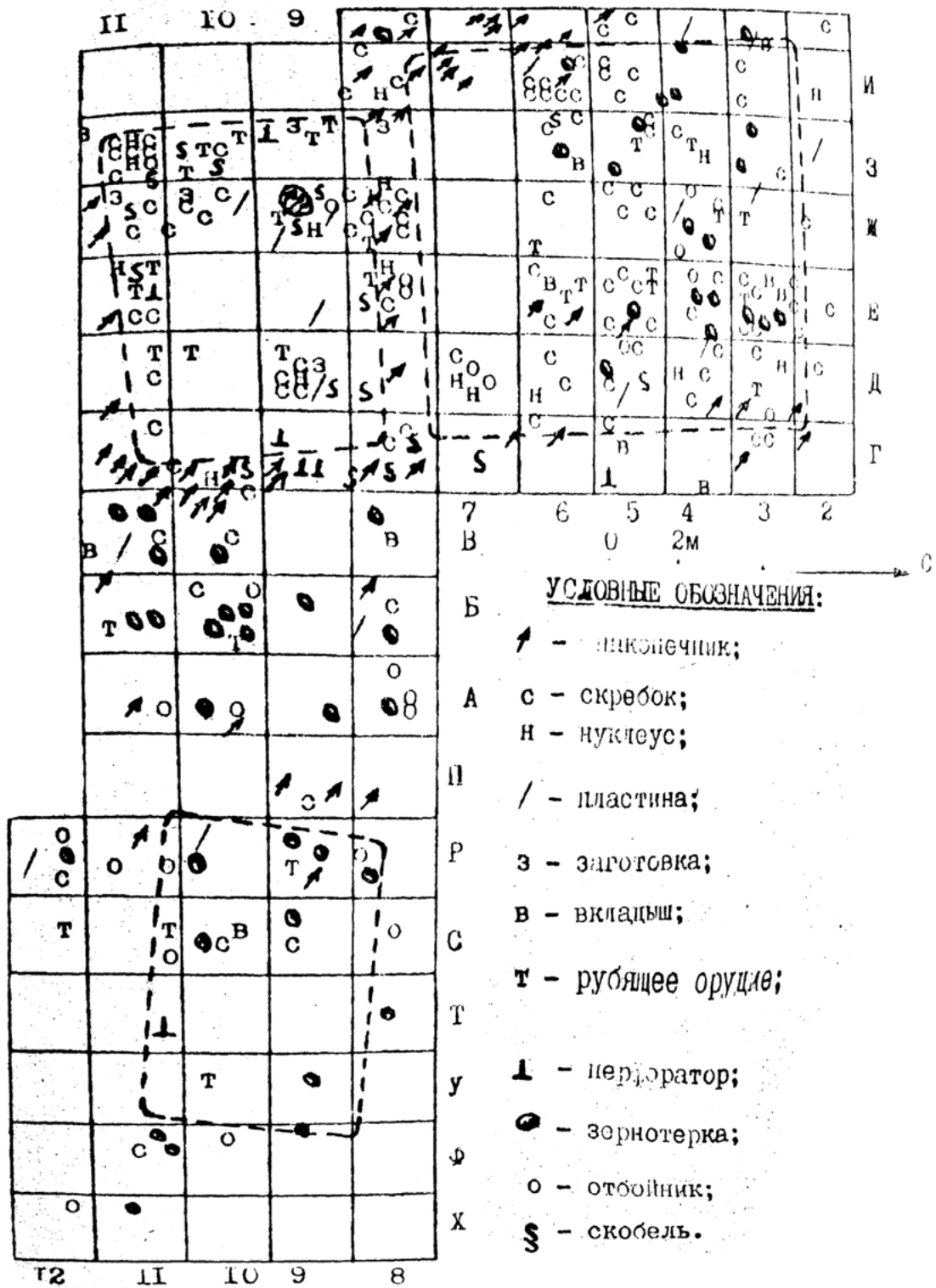

Рис. 6. Друци I. Розповсюдження артефактів на поселенні (за Н.В. Риндіною та А.В. Енговатовою, 1990).
 Fig. 6. Drutsy I. The Spread of artefacts on the settlement (after N.V. Ryndina and A.V. Engovatova, 1990).